ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 15, številka 3, december 2011 · ISSN 1408-2969

FILOZOFIJA FRANZA BRENTANA

Tanja Pihlar

Pogovor s Thomasom Binderjem o zapuščini Franza Brentana

Citiranje: Tanja Pihlar, »Pogovor s Thomasom Binderjem o zapuščini Franza Brentana«, *Analiza: časopis za kritično misel* 15, št. 3 (2011): 117–123.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je izvirna tiskarska datoteka številke, ki ji je bil leta 2026 dodan ta naslovni list. Strani in prelomi ustrezajo tiskani izdaji.

Pripravila Tanja Pihlar

Pogovor s thomasom binderjem o zapuščini Franza Brentana

Mag. Thomas Binder je dolgoletni znanstveni sodelavec Raziskovalnega in dokumentacijskega centra za avstrijsko filozofijo (Forschungsstelle und Dokumentationszentrum für Österreichische Philosophie) iz avstrijskega Gradca. Je dober poznavalec zapuščine Franza Brentana (1838-1917), po mnenju poznavalcev enega izmed najpomembnejših filozofov na prelomu 19. in 20. stoletja v srednji Evropi, in se že več kot desetletje ukvarja z njenim raziskovanjem. Skupaj z Arkadiuszom Chrudzimskim (z Univerze v Salzburgu in Univerze Zielona Góra, Poljska) je izdajatelj Zbranih Brentanovih objavljenih del, ki izhajajo pri založbi Ontos iz Münchna. Načrtovanih je deset zvezkov, od katerih so bili do sedaj objavljeni trije: Psychologie vom empirischen Standpunkte, Schriften zur Sinnespsychologie in Schriften zur Ethik und Ästhetik. Binder je od leta 2009 vodja graškega Arhiva Franza Brentana. Do leta 2009 je bil tudi predsednik Mednarodnega društva Franz Brentano (Internationale Franz – Brentano – Gesellschaft) s sedežem v Würzburgu.

Ali nam lahko kaj poveste o nalogah in knjižnem fondu Raziskovalnega in dokumentacijskega centra za avstrijsko filozofijo?

Raziskovalni in dokumentacijski center za avstrijsko filozofijo je leta 1983 ustanovil prof. Rudolf Haller, ki je bil do leta 1999 tudi njegov predstojnik. Tega leta je njegovo funkcijo prevzel prof. Alfred Schram. Naloge Raziskovalnega centra (zanj se uporablja kratica FDÖP) so dokumentiranje avstrijske filozofije, njeno raziskovanje ter sodelovanje in svetovanje pri znanstvenih projektih s tega področja. V skladu s tem so najpomembnejša delovna področja Raziskovalnega centra po eni strani zbiranje in hranjenje zapuščin avstrijskih filozofov, ki jih obdelujemo in so v katalogih ter izdajah dostopni znanstveni javnosti. Po drugi strani Raziskovalni center dokumentira sodobno filozofsko literaturo avstrijskih filozofov in literaturo o avstrijski filozofiji, in sicer v obliki tiskane bibliografije. Doslej je izšlo 10 zvezkov in ena posebna izdaja, na voljo je tudi banka podatkov z več kot 25.000 zapisi. Osrednji del zbirke je nedvomno Brentanov arhiv, ki je bil leta 1985 s posredovanjem Rodericka M. Chisholma z Univerze Brown preseljen v Gradec. Njegov najbolj dragocen del je nedvomno Brentanova priročna znanstvena knjižnica z več sto knjigami, ki deloma vsebujejo številne zabeležke. Osrednji del omenjenega arhiva je veliko

število tipkopisov s transkripcijami rokopisov in pisem Franza Brentana, ki so jih priskrbeli v praškem Brentanovem arhivu. Temu se pridružuje dragoceno gradivo iz poznejšega časa, kot na primer filmi, ki jih je skupaj s svojo ženo Sophie posnel doma J.C.M. »John« Brentano, filozofov sin edinec (veliko let je poučeval fiziko na Univerzi Northwestern v Evanstonu, Illinois). Te filme smo nadomestili z digitalnimi faksimilami, ki jih je izdelal Raziskovalni center v sodelovanju s knjižnico Harvard College Library in Brentanovo fundacijo. Da bi bilo težišče raziskovanja Raziskovalnega centra tudi institucionalno urejeno, je bil leta 2009 ustanovljen Brentanov arhiv, ki naj bi bil tako rekoč naslednik Brentanovega arhiva v Pragi. V zbirke arhiva Raziskovalnega centra, ki so povezani z Brentanom, sodijo tudi zapuščine njegovih pomembnih učencev kot so Anton Marty, Oskar Kraus, Alfred Kastil in drugi. V nekem smislu sodi semkaj tudi zapuščina utemeljitelja slovenske filozofije Franceta Webra, ki jo hrani Raziskovalni center, ker je Brentano prek Alexiusa Meinonga vplival tudi na mladega Webra. Sicer pa je mogoče zapuščino Alexiusa Meinonga preučevati v kopijah na Raziskovalnem centru ali v izvirniku le nekaj minut od tod v graški Univerzitetni knjižnici. Kot vidite torej, obstaja komajda kako drugo mesto, na katerem je zbrano tako obsežno gradivo o Brentanu in njegovi šoli. Drugo težišče Raziskovalnega centra je v skladu s pojmovanjem »avstrijske filozofije«, kot jo je razvil njen utemeljitelj Rudolf Haller, Dunajski krog. Ker se je večina pomembnih predstavnikov Dunajskega kroga že zgodaj zatekla v izgnanstvo, so njihove zapuščine razpršene po mnogih državah, tudi zunaj Evrope. Tako se na primer zapuščini Moritza Schlicka in Otta Neuratha nahajata v nizozemskem Haarlemu, zapuščina Rudolfa Carnapa pa je shranjena v Pittsburgu. Številno gradivo iz teh zapuščin hrani Raziskovalni center v obliki papirnatih kopij ali na mikrofilmih, hrani pa tudi manjšo zapuščino v izvirniku, namreč zapuščino Schlickovega kitajskega učenca Tscha Hunga. Sicer pa je pri Schlicku tudi trenutno težišče raziskav Dunajskega kroga Raziskovalnega centra, ki sodeluje pri pripravi zgodovinsko-kritične izdaje njegovih del. Zainteresirani lahko več o Raziskovalnem centru in njegovem fondu izvedo na spletni strani www.austrian-philosophy.at, čeprav tega naslova ne hvalim tako rad, ker je našo spletno stran treba prenoviti. Tega problema se zavedamo in želimo to tako hitro kot je mogoče storiti.

Kakšen pomen pripisujete Brentanu znotraj avstrijske filozofije?

Na to vprašanje ni mogoče zlahka odgovoriti. Naša že omenjena *Bibliografija k avstrijski filozofiji* (*Bibliographie zur österreichischen Philosophie*) na primer poskuša čim bolj popolno zabeležiti v Avstriji objavljeno filozofsko literaturo. K tej literaturi obstaja tudi seznam obravnavanih filozofov. Če si ga ogledamo, je videti, da ima Brentano znatno število navedb. Če listamo dalje, vidimo, da sta filozofa kot Hegel ali Heidegger prav tako pogosto omenjana, na čelu pod črko k pa vodi Kant! Če na Vaše vprašanje poskušamo odgovoriti z golimi statističnimi podatki, pridemo do zaključka, da ima Brentano sicer v avstrijski filozofiji pomembno vlogo, a nikakor ne izstopajoče. Dejal bi, da je v naši bibliografiji zajeta avstrijska filozofija v širšem smislu. Poleg te obstaja še ožji, normativen pojem avstrijske filozofije, kot ga uporablja Rudolf Haller. Brentano

ima nedvomno v tej tradiciji empirično-empirističnega filozofiranja z znanstveno naravnanostjo, jezikovno-kritično usmerjenostjo ter antiidealizmom poleg Bernarda Bolzana temeljno vlogo. Dale Jacquette ga v *Kambriškem priročniku o Brentanu* (*Cambridge Companion to Brentano*), ki ga je sam uredil, označuje kot enega izmed najpomembnejših, a obenem podcenjenih filozofov s konca 19. in na začetku 20. stoletja. Pod vplivom Aristotela, Huma in Comta je uvedel znanstveno revolucijo, ki je bila odgovor na Kanta in njegove naslednike; prizadeval si je, da bi bila filozofija znova nevtralna, stvarna in znanstveno usmerjena. Njegovi učenci so bili vsepričujoči na avstrijskih univerzah: Anton Marty v Lvovu in nato v Pragi, Carl Stumpf prav tako v Pragi, Alexius Meinong v Gradcu. Univerza v Innsbrucku je bila z Emilom Arlethom, Franzem Hillebrandom, Alfredom Kastilom in Franzisko Mayer-Hillebrand prava trdnjava brentanizma (zato ni naključje, da je Wolfgang Stegmüller svoje klasično delo *Glavne smeri sodobne filozofije – Hauptströmungen der Gegenwartsphilosophie* – začel prav z Brentanom). Brentanova deskriptivna psihologija je prek Edmunda Husserla (prav tako je obiskoval njegova dunajska predavanja) in Martina Heideggerja močno vplivala tudi na fenomenologijo. Da je recepcija Brentana pri njegovih učencih pogosto nekoliko v ozadju, je verjetno povezano z dvojnim dejstvom: po eni strani je relativno malo objavljal in je v glavnem vplival prek svojih predavanj in z neposrednim stikom s svojimi učenci – pri čemer vsekakor ne smemo pozabiti, da je s knjigama *Psihologija z empiričnega vidika* (*Psychologie vom empirischen Standpunkte*) in *Izvor nravnega spoznanja* (*Ursprung sittlicher Erkenntnis*) objavil filozofski klasični deli. Drugi vidik zadeva njegovo univerzitetno kariero: zaradi odločitve, da se kot nekdanji duhovnik poroči, je izgubil mesto rednega profesorja, tako da je bil od leta 1880 do leta 1894 samo še privatni docent, kar mu je odvzelo številne možnosti vpliva in je prispevalo k njegovi naraščajoči zagrenjenosti. Če govorimo o Brentanovem pomenu zunaj avstrijske filozofije, ne smemo pozabiti opozoriti na to, da je Brentanova šola (skupaj z Dunajskim krogom, drugo smerjo »ožje« avstrijske filozofije) imela tudi širši vpliv in da temeljev za znanstveno filozofijo 20. stoletja ni postavila le na nemškem govornem področju: filozofi kot so G. E. Moore, Gilbert Ryle in Roderick M. Chisholm še predobro potrjujejo njegov vpliv na analitično filozofijo.

Med drugim ste raziskovali tudi zgodovino Brentanove zapuščine. Ali nam lahko poveste kaj več o Brentanovem arhivu in Brentanovem društvu v Pragi? Kakšno vlogo je imel pri tem nekdanji Brentanov učenec in prvi predsednik češkoslovaške republike Tomáš Masaryk?

Masaryk je imel odločilno vlogo pri Brentanovem društvu in Brentanovem arhivu v Pragi. Kot ste že omenila, je Masaryk na Dunaju obiskoval nekaj Brentanovih predavanj. Tako na primer v praškem Masarykovem arhivu obstajajo njegovi zapiski Brentanovih predavanj iz logike. Posebno velik vtis je nanj naredil Brentanov ciklus predavanj iz etike, o katerem je sam dejal, da so bila to edina Brentanova predavanja, ki jih je lahko obiskoval v celoti. Mnogo let pozneje je dovolil Oskarju Krausu, da mu posveti izdajo etiških spisov iz zapuščine (kar se sicer ni zgodilo, ker je bila etika objavljena šele po Krausovi in Kastilovi

smrti). Med učiteljem in učencem je utegnil obstajati tudi osebni odnos, ker poročajo, da je Brentano finančno pomagal Masaryku med njegovo težko boleznijo. Videti je, da se je njun odnos vsaj z Brentanove strani nekoliko ohladil, ker je odklanjal njegov politični angažma za češko nacionalno državo. To pa ni utegnilo vplivati na Masarykove hvaležne spomine na svojega učitelja in je leta 1925 dal na razpolago sto tisoč kron za izdajo Brentanovih spisov. Razmišljal je tudi o tem, da bi v gradu Lana, svojem podeželskem posestvu, uredil Brentanov arhiv. Ko mu je februarja 1930 parlament češkoslovaške republike kot priznanje za njegove zasluge pri ustanovitvi republike namenil 20 milijonov kron, je del tega denarja prek Nemškega društva znanosti in umetnosti (Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste) namenil ustanovitvi Brentanovega društva. Maja 1931 je naposled potekala konstituirajoča generalna skupščina. Oskar Kraus je bil izvoljen za predsednika, Alfred Kastil za njegovega namestnika, Masaryk pa je bil na prošnjo društva imenovan za častnega člana. Po statutih je bila seveda glavna naloga skrb za širjenje Brentanovega življenjskega dela, po eni strani torej objavljanje njegovih del in po drugi spodbujanje nadaljnjega filozofskega raziskovanja na podlagi njegovih zamisli. Arhiv je bil ustanovljen šele, ko so se z Johnom Brentanom (bil je tudi član društva) zedinili o pogojih hranjenja izvirnih rokopisov in pisem. V arhivu so nekaj let marljivo transkribirali, primerjali prepise z izvirnikom in izdajali – od sadov teh prizadevanj, ima danes, kot sem že omenil, korist Brentanov arhiv v Gradcu. Na tem mestu ne morem podrobneje spregovoriti o dejavnostih društva. Omenim naj, da so znanstvene stike negovali tudi zunaj nemškega govornega področja – na seznamu članov najdemo med drugim tudi imena kot so Kazimierz Twardowski, Dawes Hicks in George Edward Moore. S konferenco v Münchnu leta 1938 so bili društvu že šteti dnevi. Oskar Kraus je bil leta 1939 ob prihodu nemške vojske v Prago aretiran in pridržan za več tednov. Šele nato so mu dovolili odhod v Veliko Britanijo, kjer je bil že Georg Katkov, arhivar društva. Johnu Brentanu, ki je poučeval v Manchestru, je zadnji hip uspelo, da je s seboj odnesel izvirne rokopise – baje z zadnjim civilnim letalom, ki je smelo zapustiti Prago. Škatle praške špedicije, v katere so bili zapakirani, se – mimogrede rečeno – še danes nahajajo v kraju Blonay. Preostali del zgodovine je mogoče strniti na kratko: Brentanovo društvo se je z novim vodstvom in novim statutom, ki je zvesto posnemalo starega, nadaljevalo kot del Kantovega društva, dokončno so ga razpustili šele leta 1955. Na žalost leta 1939 niso uspeli evakuirati njegovega celotnega fonda. Tako so na primer Krausova pisma Brentanu v izvirniku izgubljena – verjetna se zdi domneva, da so bila leta 1945 uničena skupaj s številnim drugim gradivom pri vkorakanju ruske vojske v Prago.

Kje se Brentanova zapuščina nahaja danes?

Zaradi ne preveč preproste usode Brentanove zapuščine, je ta danes raztresena po polovici sveta in je tako rekoč globalizirana zapuščina. Največji in najpomembnejši del, namreč znanstveni rokopisi in Brentanova znanstvena korespondenca, se nahajajo v Houghton Library v knjižnici Harvard College Library v Cambridgu v ZDA. Za njihovo hrambo na tem mestu je poskrbel omenjeni

John Brentano. Ko je iskal varno mesto s filozofskim okoljem, kjer bi jih hranili, se je naposled odločil za Houghton Library; to so posebne zbirke Harvardske knjižnice, knjižnica Houghton je specializirana za rokopise in redke knjige – ima celo Gutenbergovo Biblijo. Knjižnica, ki bila zgrajena v georgijanskem slogu v začetku 20. stoletja, je čudovita in harmonična zgradba – takoj poleg nje je zgradba Emerson Hall, v kateri so filozofi. Odločitev Johna Brentana je bila torej dobra. Zapuščina obsega okoli 25.000 strani rokopisov in okoli 3.400 Brentanovih pisem in pisem, naslovljenih nanj, ki imajo skupaj okoli 17.000 strani. Precejšnje številke! John Brentano se je nekaj let po upokojitvi vrnil v Evropo in je kupil hišo v kraju Blonay ob Ženevskem jezeru. Tu so po njegovi smrti leta 1969 ostali vsi dokumenti, ki zadevajo njegovega očeta in jih ni predal knjižnici Houghton Library in pozneje Rodericku Chisholmu – danes so v lasti njegove posvojenke Ursule Brentano. Pri teh dokumentih gre predvsem za neznanstveno korespondenco, ki pa je zelo pomembna z biografskega vidika, in za Brentanova literarna dela. Manjši del zapuščine se je kot tako imenovana skrita zapuščina ohranil v zapuščini Alfreda Kastila v Brentanovi Schönbühlovi hiši, o čemer bova še govorila. V Brentanovem arhivu, ki je bil z Univerze Brown preseljen v Gradec, smo dobili nekaj, četudi ne zelo številnih, dragocenih izvirnikov, med njimi pisma in papirje z zapiski, ki so bili vloženi v knjige v njegovi priročni knjižnici. Najpomembnejši primerek je gotovo izvirni rokopis znanih Brentanovih tez o reformi filozofije. Omeniti velja tudi zapuščino Clemensa Brentana, Franzovega strica in pomembnega romantičnega pesnika, ki jo hrani Goethejeva hiša v Frankfurtu. Ta majhna zbirka filozofsko ni relevantna. Nazadnje bi rad na kratko opozoril še na veliki projekt graškega Brentanovega arhiva, namreč na digitalizacijo vseh omenjenih zbirk in njihovo združitev v Brentanovem arhivu da bi na ta način prvikrat združili vse raztresene dokumente. Prvi in največji korak je bil storjen z digitalizacijo rokopisov in pisem v knjižnici Houghton Library, ki je skorajda že zaključena, na voljo so tudi že dokumenti iz Schönbühla kot zelo kvalitetne digitalne faksimile. Kljub temu je treba še marsikaj storiti. Kot običajno je glavna ovira financiranje: komajda katera ustanova je pripravljena prevzeti stroške za večje projekte digitalizacije!

Eno od najpomembnejših odkritij za raziskovanje Brentana v zadnjih desetletjih je bilo gotovo odkritje zapuščine Alfreda Kastila v Brentanovi hiši v Schönbühlu, njegovega učenca iz druge roke. To hišo je Brentano do začetka prve svetovne vojne uporabljal čez poletje. Bili ste vodja projekta o zapuščini Alfreda Kastila v Brentanovi hiši v Schönbühlu. Ali nam ga lahko predstavite?

Ta zapuščina je bila odkrita resnično po neverjetno srečnem naključju. Brentano je veliko hišo, ki leži neposredno nad Donavo in je bila prvotno pomožna zgradba servitskega samostana, kupil leta 1887, ker ga je spominjala na domačo hišo v Aschaffenburgu. Po prvi svetovni vojni jo je povsem priložnostno obiskoval John Brentano, ki jo je konec 30-ih let prepustil v uporabo upokojenemu Kastilu. Kastil je tu preživel drugo svetovno vojno in večino časa po njej do svoje smrti leta 1950. Danes je hiša v zasebni lasti družine Kastil. Da mora biti

v Schönbühlu še nekaj pomembnega, sem domneval že dlje. Toda šele s pomočjo Georga Gimpla, avstrijskega germanista in zgodovinarja filozofije, ki poučuje na Finskem, mi je uspelo navezati stike z družino, najprej z Robertom Kastilom, filozofovim vnukom. Leta 1999 smo si s prijaznim dovoljenjem družine Kastil prvič provizorično ogledali gradivo, kar je vse navzoče precej osupnilo. Da se lahko konec 20. stoletja še odkrije tako veliko zapuščino z dokumenti, ki segajo do prve polovice 19. stoletja, je seveda absolutni vrhunec v življenju arhivarja! Odločili smo se, da pri Jubilejnem skladu Avstrijske nacionalne banke zaprosimo za projekt. Ta projekt, ki sta ga finančno podprla tudi zvezna dežela Dolnja Avstrija in Brentanov sklad iz Bostona, smo pričeli izvajati leta 2000 in ga zaključili leta 2004 s predložitvijo kataloga. V času projekta smo pregledali, evidentirali in razvrstili več kot 25.000 strani zgodovinskih dokumentov. Ker naj bi na željo lastnika dokumenti ostali v Schönbühlu, smo filozofsko relevantni del digitalizirali. Rezultat tega je, da ima sedaj graški Brentanov arhiv skorajda 17.000 zelo kvalitetnih digitalnih faksimil. Zapuščina pa ne obsega samo prave Kastilove zapuščine z rokopisi del, korespondenco in osebnimi dokumenti, ampak presenetljivo tudi številne dokumente Franza Brentana, med njimi predvsem krajše znanstvene zabeležke in osnutke, pa tudi številna Brentanova pisma in pisma, naslovljena nanj. Kako se je to lahko dogodilo, čeprav je bila po Kastilovi smrti po naročilu Johna Brentana v Schönbühlu Franziska Mayer-Hillebrand, da bi poiskala izvirne dokumente njegovega očeta, je malce zagonetno. Kaplja pelina je, da je lastnik najbolj dragocene primerke med Brentanovimi dokumenti, namreč rokopisne predloge za tisk njegove disertacije in habilitacije ter rokopisne predloge za obe leta 1911 objavljeni študiji o Aristotelu zadržal in ni dal dovoljenja za digitalizacijo. Vse ostale dokumente pa je mogoče preučevati v Gradcu ali jih naročiti v digitalizirani obliki. Katalog je mogoče v pdf datoteki prenesti s spletne strani Raziskovalnega centra.

Trenutno med drugim pripravljate novo izdajo Zbranih Brentanovih objavljenih del v desetih zvezkih, kar nikakor ni lahka naloga. Ali nam lahko poveste kaj več o tem?

Glavni razlog, da smo se lotili nove izdaje Brentanovih del, je bil v tem, da sedaj že skorajda vseh starejših izdaj Brentanovih del ni več mogoče dobiti v knjigarnah. Prvotna ideja založbe, da bi vsebino starih knjig, ki so izšle pri založbi Meiner, natisnili v novi postavitvi, ni uspela zaradi problemov z avtorskimi pravicami, ker so tekste v Meinerjevih zvezkih izdajatelji Kraus, Kastil in Mayer-Hillebrandova pogosto tako močno predelali, da jih ni bilo mogoče več označiti kot Brentanova. Izdajatelja in založba smo se odločili, da se omejimo na spise, ki jih je izdal Brentano sam in so že dolgo časa v prosti rabi. Med njimi sta kajpada spisa *Psychologie vom empirischen Standpunkte* in *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis* (če imenujem samo najpomembnejša), s katerima je Brentano vplival na filozofsko javnost, ker so bile ideje iz njegovega poznega obdobja z nekaj izjemami znane samo njegovemu ožjemu krogu učencev in slušateljem njegovih predavanj. Nova izdaja se odpoveduje zgodovinskim uvodom in namesto tega sodobnim raziskovalcem Brentana ponuja priložnost, da kritično

prikažejo stanje Brentanovih raziskav na vsakokrat obravnavanem področju. Posebnost je, da so teksti v celoti na novo postavljeni, kar predvsem za dela o Aristotelu zaradi številnih odlomkov v stari grščini predstavlja velik izziv – maloštevilne nove izdaje teh del so bile vedno le fotomehanične kopije prvotiskov. Tretji zvezek s spisi k etiki in estetiki kot poseben »sladkorček« vključuje celo Brentanov spis, ki kot tak ni bil še nikoli objavljen, ker ga je objavil anonimno.

Katero vlogo imajo po Vašem mnenju v digitalni dobi elektronske izdaje? Ali so upravičeni strahovi, da lahko izpodrinejo klasične papirnate izdaje?

Menim, da tako kot ne bodo knjige sploh kdaj izginile (če se človeštvo ne bo odločilo, da izginejo), tudi klasične papirnate izdaje ne bodo izginile. Celo če bi neko izdajo v glavnem načrtovali v elektronski obliki, se iz nje lahko zlahka naredi papirnato in se jo razširja kot knjige na zahtevo. Klasične izdaje, kot na primer dunajska izdaja Wittgensteinove zapuščine, imajo določene slabosti: njihova izdelava ni le izjemno draga, ampak so tudi same izjemno drage in jih imajo zato le v maloštevilnih knjižnicah. Če so enkrat natisnjene, jih je zelo težko spreminjati. Elektronske izdaje imajo tu veliko prednost, ker so seveda spreminjanje tekstov ali aparata zlahka mogoči: izdaja tako postane *work in progress,* v katero se lahko vključi tudi bralca oziroma *uporabnika*. Da je priprava elektronske izdaje lahko tudi zelo težavna, sem kot sodelavec pri izdaji Brentanovega ciklusa predavanj o logiki izkusil tudi sam: upam, da bo izdaja dostopna javnosti leta 2011.